

УДК: 82-92:808.1

Василина Катерина
(Запоріжжя)

Маньєристична домінанта творчості авторів пост-грінівських конні-кетчерівських памфлетів

У статті розглядаються особливості поетики англійських шахрайських памфлетів кінця XVI – початку XVII ст., що стали відлунням популярної конні-кетчерівської памфлетистики Роберта Гріна. Специфіка побудови наративу таких творів аналізується в контексті маньєристичної естетики, яка на схилі доби Відродження відіграла важливу роль у мистецькому житті Англії. Аналіз художніх прийомів та засобів зображення життя англійського злочинського стану, використовуваних послідовниками Р. Гріна, дозволяє виявити міру традиції й новаторства у їхніх творах.

Ключові слова: *конні-кетчерівський памфлет, маньєризм, поетика, наративні техніки, етико-естетичний підтекст, памфлетний первінь.*

Англійська література доби Відродження була своєрідним експериментальним майданчиком для письменників, які, розширюючи тематичний спектр, водночас збільшували й діапазон жанрових новоутворень, жанрових модифікацій та різновидів. Одним із нових літературних феноменів став, зокрема, конні-кетчерівський памфлет елизаветинця Роберта Гріна. Ці історії про шахраїв, що стояли біля витоків англійської кримінальної літератури, набули значної популярності у читацького загалу та тих письменників, які відчайдушно намагалися заробити на життя літературною працею.

I. Історико-літературний процес

Варто звернути увагу на таку рису англійського Відродження як часова “спресованість”, що визначила стрімкий злет і не менш стрімкий занепад оптимістично-ренесансного світогляду. Кризові явища в літературі виникали чи не водночас із новими віяннями, тож не дивно, що маньєристична естетична парадигма досить швидко прийшла на зміну ренесансній моделі світобачення.

Саме маньєризм – один із чинників становлення поетики шахрайської памфлетистики, значною мірою визначив і подальший інтерес до темних сторін буття, до сенсаційних подій, маргінальних особистостей та негативних проявів людської натури¹.

Конні-кетчерівський памфлет як своєрідне компілятивне жанрове утворення, що виникло внаслідок творчого експерименту, став благодатним тлом для художніх вправ Р. Гріна із поєднання різних наративних стратегій та стилістичних реєстрів. Нагадаємо, що Р. Грін створив свій новаторський естетичний конструкт, який доволі точно відбивав тогочасну суспільну реалію (зростання й поширення злидарства та розквіт шахрайства), як своєрідну мозаїку, плетиво із поетологічних елементів творів попередників. Тож не дивно, що з самого початку в конні-кетчерівських памфлетах була відчутна маньєристична умоглядність у побудові художньої транскрипції соціальних явищ, а їхній автор не завжди дотримувався принципу міметичності. Нерідко він намагався продемонструвати власну неповторну манеру за рахунок дедалі більшого відходу від реалістичного зображення дійсності у бік побудови складних стилістичних конструкцій, силогізмів метафоричних перифразів та іносказань. Він

---

¹ Детальніше див.: Rudolf II and His World. A Study in Intellectual History, 1576–1612 / R. J. W. Evans. – London: Thames and Hudson, 1997. – 322 p.; Панофски Э. Idea: К истории понятия в теориях искусства от античности до классицизма / Э. Панофски; [пер. с немецкого Ю. Н. Попова]. – СПб.: Аксиома, 1999. – 228 с.

ніби втягував у своєрідну інтелектуальну гру ласого до розумових вправ читача.

Варто нагадати, що свого часу конні-кетчерівський памфлет був надзвичайно популярним серед жадібних до сенсацій англійських читачів. Природно, що після смерті Гріна його послідовники спробували продовжити цю лінію соціально-побутової памфлетистики. Щоправда, на відміну від Гріна, більшість із його adeptів, не мали жодного стосунку до кримінального світу, тож у власних творах здебільшого лише реінтерпретували своїх попередників. Вони не тільки наслідували манеру конні-кетчерівського памфлету, але й оживляли традицію перших побутописців шахрайського життя Оделі, Гармена, Волкера та ін.

Для того, щоб скласти адекватне уявлення про специфіку впливу маньєристичної естетики на формування базових принципів поетики шахрайського памфлету як органічної ланки у становленні традиції кримінального роману в Англії, необхідно оглянути твори-репрезанти цієї гілки літератури.

Отже, головна мета цієї розвідки полягає в тому, щоб з'ясувати міру традиції та новаторства авторів пост-грінівських конні-кетчерівських памфлетів, поетика яких розглядається на тлі шахрайської традиції, з урахуванням маньєристичного світогляду.

Головним творчим імперативом більшості послідовників Гріна стало бажання долучитися до скандальної проблеми, яка була особливо привабливою для тогочасного реципієнта. Злодійська тематика все ще залишалася актуальною та гарантувала успіх у читацької аудиторії. Кількість бродяг після 1592 року анітрохи не зменшувалася. Більш того, історики говорять про тенденцію до кількісного росту декласованого прошарку в той час, проводячи паралель із змінами у демографічній

I. Історико-літературний процес

ситуації та в економічній сфері². Серед факторів, які в епоху первісного накопичення капіталу сприяли збідненню населення та посиленню негативізму в світовідчутті багатьох англійців, можна назвати, по-перше, постійне зростання цін³, що стало закономірним наслідком як внутрішніх проблем (наприклад, поганих врожаїв⁴), так і специфічного зовнішньополітичного статусу Англії (приплив іноземного капіталу, екстенсивна колоніальна політика тощо⁵).

Слід ще раз підкреслити той факт, що загальний настрій в суспільстві давно вже змінився з оптимістичного на песимістичний і це стосувалося всіх верств населення – від пересічних англійців до інтелектуальної еліти. Зокрема, есхатологічні установки переважної більшості представників громадськості підсилювалися розчаруванням у практичній можливості радикального поліпшення власного життя при королеві Єлизаветі I та за умов розриву з Римом. Світогляд простого елизаветинця перебував у полоні фаталізму та містицизму. Відомо, що саме в цей час надзвичайної популярності набували ті

---

² Детальніше про це див.: *Bock Ph. K. Shakespeare and Elizabethan Culture. An Anthropological View* / Philip K. Bock. – New York: Schocken Books, 1984. – 204 p.

³ *Elizabethan England // Renaissance England. Poetry and Prose from the Reformation to the Restoration* / ed. by Roy Lamson, Hallett Smith. – New York: W. W. Northon & Company Inc., 1956. – P. 2.

⁴ Детальніше див.: *Cockburn J. S. The Nature and Incidence of Crime in England 1559–1625: A Preliminary Survey // Crime in England: 1550–1800* / ed. by J. S. Cockburn. – Princeton, New Jersey: Princeton Univ. Press, 1977. – P. 50-71, а також *Youings J. Sixteenth-Century England* / Joyce Youings. – Penguin Books, 1991. – P. 151-152, 218-219, 276-277.

⁵ Про континентальний вплив на економічний розвиток Англії див. *Clarkson L. A. The Pre-Industrial Economy in England, 1500–1750* / L. A. Clarkson. – New York: Schocken Books, 1972. – 268 p.; *Andrews K. R. Trade, Plunder and Settlement, Maritime Enterprise and the Genesis of the British Empire, 1480–1630* / Kenneth R. Andrews. – Cambridge-New York: Cambridge Univ. Press, 1985. – 394 p.; Крип'якевич І. Всесвітня історія: У 3 кн. – Кн. 2. Середньовіччя і нові часи / І. Крип'якевич. – К.: Либідь, 1995. – С. 228-230.

науки, що традиційно наділяються префіксом “псевдо-”, приміром, алхімія і астрологія.

При аналізі великої кількості пост-грінівських коннікетчерівських памфлетів стає очевидним, що предметом для наслідування тоді ставали як жанрові канони шахрайської літератури, структурно-композиційні особливості, ейдологія, так і певні етико-естетичні настанови та приписи.

Важливо, що у пост-грінівській шахрайській памфлетистиці відчутно проступає прагнення авторів показати свою причетність до творів свого попередника, або хоча б відштовхнутися від них. Письменники не упускали можливості використати славу Гріна у власних цілях та робили це у декілька способів.

Одним із найпоширеніших прийомів стало винесення імені скандально відомого драматурга до заголовків, при цьому автори не тільки спекулювали на читацьких очікуваннях, але й вдавалися до містифікацій, враховуючи загальний інтерес до проявів потойбічного та ірраціонального. Таку шокуюче-сенсаційну функцію виконували, приміром, назви анонімного памфлету “Новини від Гріна із раю та пекла” (“Greenes News both from Heaven and Hell”, 1593), творів Джона Дікенсона “Чудернацький образ Гріна, який знову встав із своєї могили, аби описати трагічну історію добропорядної Валерії з Лондону” (“Greene in Concept, new raised from his grave to write the Tragique Historie of Faire Valeria of London”, 1598) та Семюеля Роулендза “Привид Гріна полює на коннікетчерів” (“Grenes Ghost Haunting Connie-catchers”, 1602). У цих назвах письменники “нагнітають” атмосферу навколо одіозної постаті Роберта Гріна, використовуючи його скандальну репутацію та, водночас, створюючи досить привабливий для елизаветинців образ людини, наділеної надприродною силою й здібностями. Як бачимо, Грін був здатний поставати з могили, його дух не мав

I. Історико-літературний процес

спокою і після смерті, а мистецький талант спонукав до подальшої творчості.

У цьому сенсі приписування Гріну таких містичних якостей цілком вкладається в тогочасні уявлення про світоустрій (можливість життя після смерті) та спрацьовує на створення своєрідного “бродячого образу” конні-кетчерівської літератури, за яким закріплялися чітко визначені характеристики. За твердженням Л. Гінзбург, “у певних жанрових системах індекс поведінки персонажа був заданий читачеві, наперед запрограмований в самій літературній ролі. Це характерно для архаїчних форм літератури, для фольклору, для народної комедії. Якості персонажа визначені наперед, за межами даного твору, визначені умовами жанру з його наборами сталих ролей. Аби героя визнавали, достатньо його назвати, поставити на належне йому місце”⁶. Попри те, що дослідниця говорить про архаїчні форми, її думка видається цілком слушною і по відношенню до конні-кетчерівського памфлету, в контексті якого відбулося поглинання образу наратора текстовим простором, трансформація зовнішньої фокалізації (автор як сторонній спостерігач) на внутрішню (оповідач як учасник подій, герой твору)⁷.

Такі зміни у площині наративу призвели до того, що образ батька конні-кетчерівського памфлету перетворився на своєрідну емблему, виявився внутрішньо спорідненим із такими літературними персонажами, як Фауст чи Макіавеллі, які пробуджували в уяві англійців певні сталі асоціації: німецький чорнокнижник – “контактер” із дияволом⁸, італійський політик – ледь не втілення

---

⁶ Гинзбург Л. О литературном герое / Л. Гинзбург. – Л.: Советский писатель, 1979. – С. 18.

⁷ Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / [пер. з англ. О. Погинайко]. – К.: Смолоскип, 2008. – С. 275.

⁸ Kirschbaum L. Dr. Faustus: A Reconsideration // Critics on Marlowe / ed. by Judith O’Neil. – London: George Allen and Unwin Ltd., 1969. – P. 80-93.

Антихриста⁹, англійський драматург – авторитетний знавець кримінального світу.

Ще один популярний серед послідовників Гріна прийом – включення до текстового простору образу самого письменника не тільки у сильній позиції, але й на персонажному рівні. Зокрема, у назві памфлету Г. Четтла “Сон добросердного” (“*Kind-Harts Dreame*”, 1592), сам Грін не фігурує, хоча саме дух славнозвісного автора коннікетчерівських памфлетів є одним із ключових персонажів (він нібито і надав авторові листи для опублікування). Тож, начебто дистанціюючись від презентованого матеріалу, Четтл насправді долучається до скандальної тематики.

Варто відзначити, що Четтл, який був особисто знайомий з Гріном та видавав деякі з його книг¹⁰, наводить опис зовнішності першого побутописця життя коннікетчерів, що є водночас і доволі реалістичним, і вельми узагальнено-абстрактним: “...чоловік невизначеного віку, з доброзичливим обличчям, з гарними пропорціями тіла, в традиційному для вченого джентльмена одязі, тільки з трохи довшим волоссям, в якому я впізнав Роберта Гріна, магістра мистецтв”¹¹. Четтл вважає за доцільне надати характеристику і психологічного стану Гріна, що також засвідчує маньєристичну цікавість до внутрішнього буття особистості. Отже, “лист” Гріна виявляється просякнутий патетичними зізнаннями та ламентациями в дусі “покаянних памфлетів” останнього періоду життя цього

---

⁹ Захаров В. Об историческом фоне английской «трагедии мести» на рубеже XVI – XVII вв. / В. Захаров // Шекспировские чтения, 1976. – М.: Наука, 1977. – С. 100.

¹⁰ Brooke T. The Renaissance (1500–1660). – II Vol.: Of a Literary History of England / Tucker Brooke, Mathias A. Shaaber. – London: Routledge & Kegan Paul Ltd.– P. 429.

¹¹ Chettle H. Kind-Hartes Dreame // The Bodley Head Quartos / ed.by G. B. Harrison. – London: John Lane The Bodley Head Ltd., Vigo Street, 1923. – P. 13.

I. Історико-літературний процес

одіозного памфлетиста, якому нібито й після смерті немає спокою (“my disquiet after death”¹²).

Тут, як бачимо, відчувається маньєристичне ставлення до питання покарання за гріхи. Грін, який вів не дуже пристойний спосіб життя, не здобуває спокою й після смерті, він сповнений сумнівів, вагань, він страждає, тож, очевидно, що образ митця подрібнюється, профанізується, знижується. Як наслідок – людина постає не як прекрасне і цілісне начало, а як “ламкий очерет, що гойдається на вітру”¹³.

Очевидно, що наслідуючи грінову традицію, його послідовники прагнуть екстраполювати і систему образів персонажів. Тож, головна увага концентрується на злодіях, які часто за традицією позначаються грінівським неологізмом “конні-кетчери”, а також на пересічних громадянах, які почасти все ще називаються джентльменами. Саме ці дуплетні персонажі органічно втілюють дихотомію “добро-зло”, яка в лоні конні-кетчерівської памфлетистики набуває специфічної інтерпретації.

Генетичну спорідненість власних творів із Гріновими циклами деякі памфлетисти фіксують ще в один спосіб – виносячи у заголовки слова, ведені ним у художній обіг: конні-кетчерство, конні-кетчер, конні та ін. До таких творів належать: “Захист конні-кетчерства” (“The Defence of Conny-catching”, 1592) удаваного автора – конні-кетчера Катберта, анонімні памфлети “Основа конні-кетчерства” (“The Groundworke of Conny-catching”, 1592), “Питання щодо сутності й природи конні” (“Questions Concerning Conniehood and the Nature of Conie”, 1597), а також уже згадуваний “Привид Гріна полює на конні-кетчерів” Семюеля Роулєндза.

---

¹² Ibid. – Р. 34.

¹³ Горбунов А. Н. Драматургия младших современников Шекспира / А. Н. Горбунов // Младшие современники Шекспира. – М.: Изд. Московского университета, 1986. – С. 11.

Наслідуючи манеру памфлетів Р. Гріна, його послідовники намагалися зберігати домінування памфлетно-критичного первеня. Головним моментом багатьох творів виступало полемічне начало (з доволі відчутним присмаком критицизму): автори дорікали Гріну за те, що він викрив у своїх памфлетах лише конні-кетчерство, залишивши поза увагою більш серйозні, на їхню думку, соціальні виразки. Зокрема, Катберт у своєму “Захисті конні-кетчерства” патетично говорить: “Я не можу не запитати, майстер Р. Г., яка поетична несамоовитість дала Вам підстави писати проти конні-кетчерів? Чи Ваш розум виснажився настільки, що Ви не змогли знайти іншої теми? Чи Ваш мозок висох через надмірне марення любовними памфлетами так, що Ви не вигадали нічого кращого, ніж разом з *Діогеном* робити сатиричні випадки проти моралі всіх людей?... Сер, вибачаюся перед Вашою милістю, можливо у Вас більше на оці і через те Ви не змогли побачити цих... нищих лихварів, ... які подібно до хижаків полюють на майно бідняків”¹⁴. Така тенденційність у підході до творчості свого попередника, однобічність та недостатня конструктивність критики свідчать про панування тут засадничого для єлизаветинської памфлетистики самодостатнього сатирично-полемічного начала.

Звинувачення на адресу Гріна, що звучить з вуст іншого епігона конні-кетчерівської памфлетистики, С. Роулендза, хоч і просякнуте дещо м’якшим критицизмом, також свідчить про намагання автора висловити власну точку зору в полемічному дусі: “... і все ж мені хотілося б, аби він розкрив інші більш небезпечні гріхи, що вкорінені в серцях різноманітних людей, настільки ж ретельно, як він дослідив дії шахраїв. Здирство завжди

---

¹⁴ Cuthbert Conny-Catcher. The Defence of Conny catching // The Bodley Head Quartos / ed. by G. B. Harrison. – London: John Lane The Bodley Head Ltd., Vigo Street, 1924. – P. 11-14.

I. Історико-літературний процес

було важливою темою для зображення: він міг би випустити інший ґрунтовний трактат про сповнені золотом гаманці лихварів”¹⁵.

Зауважимо, що прагненням нібито розкрити те, чого не розкрив Р. Грін, позначені й памфлети “Новини від Гріна із раю та пекла” та “Основа конні-кетчерства”. Та якщо автори трьох вищезгадуваних памфлетів інкримінували Грінові недостатню увагу до шахрайства в інших сферах суспільного життя, то в “Основі конні-кетчерства” ставка робиться на сенсаційність: “Тут вміщена розповідь про всіх тих, котрі здійснюють свої шахрайства, і про яких раніше не розповідалося в жодній з конні-кетчерівських книг”¹⁶.

Втім, опоненти Гріна не йдуть далі “декларацій про наміри” і не розширюють поле критики суспільних вад, концентруючи увагу на шахраях та особливостях їхньої інтеракції з простими городянами та селянами, ремісниками і торговцями. Критичні напади на Гріна стають загальним місцем, своєрідним засобом маньєристичної гри з читацькими очікуваннями і, ймовірно, певним маркетинговим прийомом. Очевидно, що жорстка цензура не дозволяла розширити діапазон викривальних пасажів, адже друком виходили лише ті твори, які влаштовували уряд, або ж принаймні не загрожували суспільним устоям¹⁷.

---

¹⁵ *Rowlands S. Greenes Ghost Haunting Conie-catchers / Samuel Rowlands // The Complete Works of Samuel Rowlands, 1598– 628. – Vol. I. – Printed for the Hunterian Club. – 2008. – P. 8.*

¹⁶ *The Groundworke of Conny-catching // Awdeley’s Fraternity of Vacabondes, Harman’s Caveat, Heben’s Sermon, etc. Early English Text Society / ed. by E. Viles and F. J. Furnivall. – Extra Series. – No. ix, 1869. – Berlin, New York, Philadelphia. – P. 99.*

¹⁷ *Elizabethan England // Renaissance England. Poetry and Prose from the Reformation to the Restoration / ed. by Roy Lamson, Hallett Smith. – New York: W. W. Northon & Company Inc., 1956. – P. 7; Bennett H. S. English Books and Readers, 1558 to 1603 / H. S. Bennett. – London: Cambridge Univ. Press, 1965. – P. 229-230.*

Таким чином, закиди Р. Гріну щодо нібито надто толерантного ставлення до всіляких пройдисвітів у інших суспільних станах свідчать лише про бажання авторів привернути увагу до своєї особи, наголошуючи на неповторності та унікальності власного творіння. Крім того, нападаючи на Гріна, який вже не міг відповісти, вони вдавалися до підкреслено тенденційної й суб'єктивної інтерпретації фактів, до патетичних звернень та апеляцій на адресу небіжчика. Це свідчить про потужний вплив памфлетно-риторичного начала на художній простір пост-грінівських конні-кетчерівських книг, котрий в свою чергу був нав'язаний не тільки власне Гріновими творами, але й засадничими принципами памфлетної спадщини інших “старших” сучасників. Крім того, певний відбиток накладало і маньєристичне світобачення, для якого характерним було перебільшення та гротеск, надмірне згущення фарб¹⁸.

Важливою тенденцією у пізньоєлизаветинській шахрайській памфлетистиці стала компіляція цілих фрагментів різноманітних шахрайських творів, або ж їхнє інтерпретаційне викладення (перифраз, вигадкування нових назв відомим технікам, розширення екземпліцитного матеріалу). До групи творів, чиї автори під впливом Грінової памфлетистики звернули свою увагу на книги Гармана та Оделі, традиційно відносять уже згадувану “Основу конні-кетчерства”, а також памфлети Т. Деккера і С. Роулендза. Нагадаємо, що під впливом “Мігіл Мамчанс”, який свого часу був скопійований з Волкера, були написані такі твори, як “Молодший обманщик, Анатомія вправного ошуканства” (“Nocus Pocus Junior, the Anatomy of Legerdemain”, 1634), “Вкрадений фунт стерлінгів” (“The Nicker Nicked”, 1669), “Більше гаманців,

---

¹⁸ Детальніше про маньєристичну гіперболізацію див. *Marquerlot J.-P. Shakespeare and the Mannerist Tradition: A Reading of Five Problem Plays / Jean-Pierre Marquerlot. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1995. – 208 p.*

I. Історико-літературний процес

або Порада стосовно гри” (“Leather-More, or Advice Concerning Gaming”, 1668), та “Мистецтво фокусів, чи Вправне ошуканство” (“The Art of Juggling, or Legerdemaine”), підписаний R.S., і авторство якого приписують чи то Семюелю Ріду¹⁹, чи то Семюелю Роулендзу²⁰. Отже, поступово памфлетисти все далі відходили від зображення шахрайської дійсності та все більше “охудожнювали” її, обираючи лише вигідним тлом для власних стилістичних екзерсисів.

До речі, не тільки фактаж ставав об’єктом уваги епігонів, але й сама структура тексту, специфіка поєднання різноманітних елементів в художньому полотні памфлетистики, стрижневою основою якої слугувала вічно злободенна та приваблива кримінальна тематика.

Структура більшості пост-грінівських шахрайських памфлетів залишалася традиційною і складалася із таких-собі оповідних цеглин. Зокрема, важливою була присвята, де пояснювалися інтенції автора та розкривалися джерела інформації, здійснювалося дистанціювання від матеріалу з метою уникнення суспільного осуду, а також анонсувалися події.

Основна частина наративу вибудовувалася авторами за різними сценаріями, найбільш продуктивним було поєднання описів шахрайських технік і медитацій щодо соціальної вагомості боротьби з шахрайством та конкретних прикладів з життя тогочасної Англії. Отже, грінівський принцип контамінації різнопланових начал (поєднання трактатного первеня з жестовим), виявився доволі привабливим для його послідовників. Інколи до своїх текстів вони включали поетичні вставки (Роулендз,

---

¹⁹ *Aydelotte F.* Elizabethan Rogues and Vagabonds / Frank Aydelotte. – London: Frank Cass & Co.LTD, 1967. – P. 135.

²⁰ *Baker E. A.* The History of the English Novel. The Elizabethan Age and After / E. A. Baker. – London, 1937. – P. 147; *Chandler F. W.* Romances of Roguery. An Episode in the History of the Novel. The Picaresque Novel in Spain / F. W. Chandler. – New York, 1961. – P. 104.

Четтл), вірші написані шахрайською мовою, біографії окремих злочинців (Доктор Пінчбек у Роулендза), списки шахраїв, словники арго (Деккер) тощо. Всі ці елементи, з яких будується текст у пост-грінівській памфлетистиці, покликані розважити читача, втягнути його у інтелектуальну гру, пов'язану з декодуванням таємних смислів, шифрів, знаків тощо.

Зберігаючи загалом двополюсну систему образів персонажів – шахрай та його жертва, англійські памфлетисти намагалися до певної міри переорієнтувати запрограмований Гріном вектор розвитку подій (злочин отримує зиск шляхом обдурення простакуватих і недолугих джентльменів) та запропонувати нові етико-естетичні орієнтири і настанови. Зокрема, анонімний автор, що приховувався під псевдонімом Катберт-коннікетчер, змальовує пересічних громадян, які успішно протистоять злодіям, а, отже, традиційна аксіологічна парадигма шахрайського джесту перевертається догори дригом і симпатії автора і читачів знову опиняються на боці кмітливої особистості, мотивація вчинків якої, втім, лежить далеко за межами кримінальних інтересів і для якої витівка не є самодостатнім актом, а радше способом поновлення справедливості. Так, приміром, доведена до відчаю безчесністю і здиством місцевого лихваря жінка вправно мстить за пограбування її сім'ї. Хлопчина, котрий дізнався про те, що мірошник дурить своїх клієнтів, не досипаючи їм борошна, завдяки своїй кмітливості та вправності виводить пройдисвіта на чисту воду. Тож від апології кмітливості із кримінальним підтекстом памфлетист переходить до оспівування дотепності законослухняних громадян, переносячи акценти з інформативної насиченості на більшу розважальність при практично відсутньому дидактично-моралізаторському компоненті.

I. Історико-літературний процес

Запозичуючи фактичний матеріал та принцип оповідної організації з творів Гармана і Гріна, Катберт – конні-кетчер поновлює засадничі характеристики джесту і перетворює свій “Захист” на панорамне зображення побуту представників середнього прошарку: від шахраюватих спекулянтів до кмітливих англійців, які вміють постояти за себе. Отже, Катберт знімає традиційну для конні-кетчерівських памфлетів Гріна антитезу шахрай – пересічний громадянин та впроваджує певну диференціацію середнього прошарку суспільства, з одного боку, екстеріоризуючи негативне ставлення до представників певних професій, з іншого – реабілітуючи дотепних городян, селян, йоменів та ін. На відміну від творів Гріна, в яких пересічні англійці виступали здебільшого суцільною масою недолугих жертв (фактичних або потенційних) вправних конні-кетчерів, у памфлеті Катберта середній клас постає достатньо різнорідним – тут показано дифузю шахрайства до інших (поряд з кримінальними) суспільних станів.

При цьому своєрідним загальним місцем залишається непряме захоплення майстерністю шахраїв, яких усі памфлетисти декларативно викривають. Використовуючи клішовані анімалістичні метафори з негативним підтекстом (“vipers”, “caterpillars”, “worms”, “moth”), вони змальовують шахраїв як виразку на тілі держави, що має бути викоренена (“rooting out of vice in the common wealth”²¹), а їхнє ремесло – як диявольське й протилежне Богові (“the diuell altogether predominant ouer them”²²). Та все ж подекуди автори памфлетів говорять про те, що ошуканство також є своєрідною професією, яка передбачає добру організацію всередині злочинського стану та певну наступність поколінь пройдисвітів.

---

²¹ Rowlands S. Op.cit. – P. 3.

²² Ibid.

Отже, попри очевидне епігонство, пост-гринівська конні-кетчерівська памфлетистка до певної міри була позначена новаторством окремих авторів. Вони прагнули внести новий струмінь у цю жанрову модель, однак їхня оригінальність проявлялася, головним чином, лише у способах компіляції відомого матеріалу. Дедалі більше відходячи від наслідування дійсності, ці письменники приділяли увагу не стільки самому фактажу або перипетіям кримінального життя, скільки формальним чинникам, власній літературній манері. Ласий до сенсацій тогочасний читач знаходив у їхніх творах здебільшого тільки інтерпретацію викладеного попередниками фактажу, тож цікавість до такого літературного продукту потроху згасала. Крім того, на літературну авансцену починав виходити новий вид кримінального “чтива” – шахрайський роман, розквіт якого припав вже на добу бароко.